LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ ÎN GRAMATICILE DIN AUSTRIA: IOAN PIUARIU-MOLNAR, *GRAMATICĂ GERMANO-ROMÂNĂ* (1788)[1]

ADRIAN CHIRCU[2]

Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca

SPOKEN ROMANIAN LANGUAGE IN THE AUSTRIAN GRAMMARS: IOAN PIUARIU-MOLNAR, *GRAMATICĂ GERMANO-ROMÂNĂ* (*1788*)

Abstract

In his study, the author proposes a discussion upon the spoken Romanian language, as it was registered within the pages of a bilingual grammar appeared in Wien at the end of the 18th century, more exactly, in Ioan Piuariu-Molnar's *Gramatică germano-română* (1788) 'Romanian-German Grammar'.

Beyond the descriptive characteristics of the grammar, within its pages, there is enclosed a range of conversational sentences (*Some dialogues to express many ways of*

[1] „Această lucrare a fost sprijinită prin proiectul Ministerului Cercetării și Inovării, CCCDI - UEFISCDI, număr proiect PN-III-P1-1.2-PCCDI-2017-0326/49 PCCDI, în conformitate cu PNCDI III".

[2] **Adrian Chircu** este conferențiar universitar dr. habil. (doctorat obținut în 2004, la Université de Provence, Franța) şi conducător de doctorat în domeniul Filologie/Limba română şi lingvistică romanică, la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, Facultatea de Litere. A publicat o serie de lucrări de lingvistică românească şi romanică, de unic autor, care au fost bine primite de către specialiştii din domeniu şi dintre care amintim: *L'adverbe dans les langues romanes. Études étymologique, lexicale et morphologique* (2008), *Précis de morphologie romane* (2011) sau *Dinamica adverbului românesc. Ieri şi azi* (2011). Domeniile de interes şi ariile de cercetare sunt: istoria limbii române, limba română contemporană, lingvistică romanică, dialectologie, neologie, formarea cuvintelor, contacte lingvistice, româna ca limbă străină, lingvistică franceză; e-mail: adichircu@hotmail.com.

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

previous moods), where spoken language facts can be revealed, along the state of the Romanian language from that period, which can help us understand the most popular subjects or greetings of those times.

Beside these aspects, the presenting method continues to be interesting, faithful sometimes to some models which overtook the Western Europe.

***Keywords**: grammar; spoken Romanian language; German language; RFL (Romanian Foreign Language); dialogues.*

„… o lucrare care a lipsit până în prezent
atât negustorului, cât și cercetătorului limbii…”[3]

1. Preliminarii

Titlul ce l-am dat studiului nostru este fără îndoială de inspirație maioresciană și trimite la un articol bine-cunoscut al fondatorului Junimii, şi anume *Limba română în jurnalele din Austria*, apărut în 1868, în *Convorbiri literare*, şi integrat, ulterior, în cel dintâi volum al *Criticelor* (1874)[4], în ale cărui pagini Titu Maiorescu discuta aprins asupra unor neajunsuri ale limbii române întrebuințate în publicațiile transilvănene, bănățene ori bucovinene de expresie românească.

Însă ne detașăm de exegeza polemică a părintelui *Junimii*, menționând că punctul de plecare propriu-zis al studiului de față îl reprezintă constatarea că, în ultimele decenii, în filologia și în lingvistica românească de factură neotradițională, au survenit o serie de schimbări, determinate, în special, de scoaterea la lumină a unor scrieri mai puțin cunoscute, rodnice în perspectivă științifică din mai multe puncte de vedere, dincolo de interesul vădit al istoriei literare.

---

[3] Ioan Piuariu-Molnar, *Deutsch-Walachisches Sprachlehre/Gramatică germano-română* (Viena, 1788), vol. I, ediție critică, studiu introductiv, traducere şi note de Ana-Maria Minuț şi Ion Lihaciu, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018, p. 81.

[4] Am făcut trimitere la ediția Titu Maiorescu, *Critice*, ediție îngrijită de Domnica Filimon, antologie și repere istorico-literare realizate în redacție de Mihai Dascal, București, Editura Minerva, 1984.

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

Astfel, filologii au editat o serie de texte reprezentative pentru cultura românească de odinioară, iar lingviștii, profitând de această recentă orientare din spațiul literelor de la noi, au reperat fapte de limbă presărate în filele acestora, inedite ori nu îndeajuns circumscrise.

Întocmai s-au petrecut lucrurile și cu publicațiile apărute la tiparnițele din Viena, Buda ori Pesta, unde s-au publicat felurite cărți, al căror rost principal a fost propășirea științifică și culturală a românilor (dar nu numai), în special a celor din Țara Ardealului, care continuau să-și îndrepte atenția înspre cultura occidentală, sub imboldul Luminilor, a căror influență se resimțea în numeroase domenii ale societății[5].

De altfel, studierea operelor din veacul al XVIII-lea ne „dezvăluie un adevărat tezaur de gândire și simțire românească, a cărui cunoaștere are pentru fiecare generație resorturi intelectuale și formative multiple, deloc inactuale" (Pavel 2018: CXXVII).

2. Locul *Gramaticii germano-române* printre gramaticile româneşti

Prin această contribuție a noastră, ne raliem și noi acestui demers investigativ de reevaluare și de reconsiderare a premodernității scrisului românesc, propunându-ne să discutăm pe marginea unuia dintre primele manuale de învățare a limbii române, redactat în limba germană și conținând o descriere cvasicompletă a sistemului gramatical al limbii române, la care se adaugă o serie de aspecte de ordin lexical sau conversațional.

Este vorba despre *Deutsch-Walachisches Sprachlehre* / *Gramatică germano-română* (Viena, 1788), scrisă de către Ioan Piuariu-Molnar[6] și al cărei scop evident era însușirea adecvată a limbii române și, implicit, a regulilor acesteia, la care se adaugă unele informații de ordin lexical (câmpuri lexico-semantice), care pot facilita o comunicare eficientă, urmărită, în fapt, în capitolele de la sfârșit.

Apariția cărții, cu un vădit caracter didactico-lingvistic, nu este singulară în epocă, întrucât aceasta succedă unor alte lucrări unilingve

[5] Pentru alte detalii, a se vedea Hitchins (2013: 254-265).

[6] Cunoscut în istoria gramaticii românești și sub numele de Morariu, cf. Ionaşcu (1914: 43-45).

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

ori bilingve[7], precum *Gramatica rumânească* (1757)[8], *Institutiones linguae valachicae* (1770)[9], *Gramatica lui Macarie* (1772)[10], *Elementa linguæ daco-romaniæ sive valahicæ* (1780)[11], este contemporană cu gramatica intitulată *Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orânduelelor grammaticii rumânești* (1787)[12] sau precedă *Gramatica românească* (1797)[13] ori judicioasele *Observații de limba rumânească* (1799)[14] și *Grammatica Daco-Romana sive Valachica* (1826)[15], toate trădând nevoia de cunoaștere și de însușire corectă a limbii române de către români[16] ori de către străinii tot mai interesați de acest idiom mai puțin descris și însușit odinioară[17].

---

7 Pentru mai multe detalii asupra gramaticilor epocii, a se vedea Ionaşcu (1914), Butnariuc (2006: 40-123).

8 Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, *Gramatica românească* (1757). *Prima gramatică a limbii române*, ediție, studiu introductiv și glosar de N. A. Ursu, București, Editura Ştiințifică, 1969.

9 *Institutiones linguae valahicæ. Prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină*, ediție critică de Gheorghe Chivu, revizia și traducerea textului latin de Lucia Wald, București, Editura Academiei Române, 2001.

10 *Ms 102 BAR*.

11 Samuil Micu, Gheorghe Şincai, *Elementa linguæ daco-romaniæ sive valahicæ*, studiu introductiv, traducerea textelor și note de Mircea Zdrenghea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980.

12 Ianache Văcărescu(l), „Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orânduelelor grammaticii rumânești", în *Poeții Văcărești (Ianache, Alecu și Nicolae)*, *Opere*, ediție critică, studiu introductiv, note, glosară [sic !], bibliografie și indice de Cornel Cîrstoiu, București, Editura Minerva, 1982, pp. 85-180.

13 Radu Tempea, *Gramatica românească* (1797), ediție critică și studiu critic de Andreea Drișcu, cuvânt înainte de Eugen Munteanu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2016.

14 Paul Iorgovici, *Observații de limba rumânească*, ediție critică, studiu introductiv, tabel cronologic, note și bibliografie de Doina Bogdan-Dascălu și Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2012.

15 Ioan Alexi, *Grammatica Daco-Romana sive Valachica, latinitate donata, aucta ac in huc ordinem redacta, opere ei studio Ioannis Gramatica Alexi, clerici almae dioeceseos G. R. C. Magnus Varadiniensis in caesareo regio convictu Viennensi alumni theologi absolute,* Vienne apud bibliopolam Iosephum Geistinger, 1826.

16 Cernovodeanu/Edroiu (coord. 2012: 879) subliniază faptul că „studiile filologice, de gramatică în primul rând, preocupă deosebit de intens pe cărturarii iluminiști din Transilvania".

17 I. Iordan (1978: 27) precizează că gramatica lui Piuariu-Molnar „urmează îndeaproape Elementele lui Micu și Şincai, la fel ca *Gramatica românească* a lui Radu Tempea publicată la Sibiu în 1797".

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

3. **Individualitatea *Gramaticii germano-române***

Gramatica asupra căreia ne aplecăm a cunoscut mai multe ediții în veacurile (pre)modernității (1788, 1792, 1823), însă, în ceea ce ne privește, ne vom raporta la cea recent apărută (2018)[18] și editată cu scrupulozitate de către Ana-Maria Minuț şi Ion Lihaciu, care valorifică și contribuțiile anterioare privitoare la locul și rolul acestei gramatici în cultura română, al cărei autor, Ioan Piuariu-Molnar, se dovedește a fi o personalitate complexă[19], dornică să-i ajute pe semenii săi să progreseze în varii domenii (în subsidiar, învățatul ardelean[20] s-a implicat activ în domeniul medical, în cel educațional ori în cel agricol – de pildă *Economia stupilor*, Viena, 1785/ Sibiu, 1808).

De asemenea, în strânsă legătură cu preocupările sale lingvistice, ar trebui menționate și alte lucrări filologice, precum un dicționar german-român (*Wörterbüchlein Deutsch-Walachisches. Vocabularium nemțesc și românesc*, Sibiu, 1822) ori o retorică spre folosința compatrioților săi (*Retorică, adecă învățătura şi întocmirea frumoasei cuvântări. Acum întâi izvodită pe limba românească. Împodobită şi întemeiată cu pildele vechilor filosofi şi dascăli bisericeşti*, Buda, 1798).

Dintru început, precizăm că ne propunem să discutăm asupra unor aspecte privitoare la limba română vorbită, prezente în paginile acesteia și interesante din punct de vedere comunicațional. Apariția gramaticii trebuie pusă, în primul rând, pe seama faptului că, în Imperiul Hasburgic, se simțea nevoia de a pune la dispoziția funcționarilor împărăteşti ori a celor care ajungeau în această parte a Europei (în Transilvania, în Bucovina, în Banat şi, în parte, în Ungaria) o descriere a limbii române (funcționale), care să faciliteze o însușire apropriată și să mijlocească o comunicare eficientă. Prin urmare, scopul principal al manualului a fost să se „scrie cît se póte de simplu, pentru a

[18] Vezi *supra*, nota 3.

[19] Pentru mai multe detalii privitoare la activitatea și opera acestuia, a se vedea Lupaș (1939) și Popa (2015).

[20] Bădescu (2018: 759) precizează că eruditul ardelean „rămâne reprezentativ pentru iluminismul din Transilvania, activitatea sa subsumându-se celor trei componente definitorii ale acestei mișcări, în complexitatea lor culturală, socială și politică".

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

puté rĕspîndi învĕțarea limbeĭ române și între străini", după cum sesizează unul dintre exegeții scrierilor sale (Ionaşcu 1894: 109).

Fără a intra în prea multe detalii privitoare la conținutul părților de gramatică, căci avem a face cu o „încercare a unei introduceri populare" (Piuariu-Molnar 2018 [1788] I: 87), considerăm că este totuși necesar să prezentăm felul în care este structurată gramatica lui Piuariu-Molnar, urmând să ne referim la aspectele de limbă vorbită. Se pare că modelul principal în elaborarea acestei lucrări l-a reprezentat manualul elementar al lui Samuil Micu și al lui Gheorghe Şincai, *Elementa linguæ daco-romaniæ sive valahicæ*, însă sunt și detașări de acesta, explicabile prin preluări formale din alte cărți de gramatică ce au circulat în epocă.

4. Particularitățile structurale ale *Gramaticii*

Lucrarea debutează, așa cum se întâmpla deseori în epocă, cu o dedicație adresată contelui Georg Banffi von Losonz, guvernatorul Transilvaniei, și cu o *Prefață* în care „autorul se poate măguli totuși cu speranța de a fi întreprins o lucrare care a lipsit până în prezent atât negustorului, cât și cercetătorului limbii" (Piuariu-Molnar 2018 [1788] I: 81).

În cea dintâi parte a cărții, intitulată *Despre ortografie*, Ioan Piuariu-Molnar face câteva observații legate de punctuație și de ortoepie[21], precizând, printre altele, și modalitățile de accentuare și alternanțele fonetice, ce apar în flexiune. Partea a doua, *Despre cercetarea cuvintelor* (*Etymologia*), cu puține excepții (*Despre formarea diminutivelor și a augmentativelor*), este destinată morfologiei, iar, în următoarea parte, sunt prezentate aspecte care privesc sintaxa (*De syntaxi*).

În aceste părți ale lucrării, sunt cuprinse informații de ordin lingvistic tratate individual în capitole, la care se adaugă o serie de anexe ce conțin liste de termeni și microtexte trebuincioase unei comunicări eficiente, și anume: *Culegere de cuvinte românești și germane*[22], *Niște dialoguri, pentru a cuvânta despre multe feliuri de stări înainte*, *Niște povestiri*,

[21] Dat fiind specificul acestei cărți, recomandările de pronunțare a cuvintelor românești se vădesc la aproape fiecare filă.

[22] În general, este vorba despre cuvinte uzuale, uneori chiar dialectale, grupate tematic.

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

Stil trebnicesc, cărți și alte însămnări aseaminea și un *Indice de cuvinte germane* (*Deutsches Register*).

Din perspectiva limbii române vorbite, sunt interesante, însă, sintagmele, expresiile ori enunțurile cuprinse în anexa ce include *Niște dialoguri, pentru a cuvânta despre multe feliuri de stări înainte* (Piuariu Molnar 2018 [1788]: 359-321), care ilustrează eforturile autorului de a selecta cele mai potrivite formule de adresare, de relaționare cu/de abordare a un(ui) posibil partener de dialog.

În ceea ce privește structurarea enunțurilor, acestea reprezintă mai degrabă modalități de introducere a dialogului decât dialoguri propriu-zise, destul de rare, după cum se poate observa (*Cum te afli dumneata, jupâne*, *Eșți sănătos*, *Eŭ sunt sănătos, laudă lui Dumnezeu și mulțumesc dumitale pentru milostiva întrebare*). Aceeași constatare poate fi făcută și în cazul unor posibile răspunsuri pe care autorul le oferă, întrebările nefiind tot timpul precizate, ci doar deduse pe baza răspunsurilor date drept exemplu.

Fără a fi tocmai explicit, Ioan Piuariu-Molnar grupează, cel mai adesea, enunțurile avute în vedere (simple sau complexe) pe câmpuri semantice, însă nu se dovedește consecvent în înregistrarea acestora, în funcție de semantismul global ori al unora dintre constituenții enunțurilor.

Cea dintâi categorie de fapte de limbă vorbită conține formule de adresare, reverențiale sau de curtoazie, de întâmpinare, de complezență, de debut interacțional sau chiar enunțuri imperative ori justificative: *Bună dimineața*; *Bună zioa*; *Bună seara*; *Seara bună*; *Slugă prea plecată*; *Slugă umilită*; *Slugă prea cucernică*; *Sluga Domniì Tale, domnul mieu*; *Slujnica Mărìì Tale* (*Milostivirei Tale*); *Cum te afli Măria Ta, înaltă Vrednicia Ta*; *Cum să află părintele*; *Cum te afli dumneata, jupâne, Eșți sănătos, Eŭ sunt sănătos, laudă lui Dumnezeu și mulțumesc dumitale pentru milostiva întrebare*; *Bine ai venit, iubite prietine*; *Noroc bun*; *Spre Slujba Domniì tale*; *Spre porunca Mărìì Tale*; *Cum vei porunci*; *Eŭ am cinste a mă comendălui*; *Eŭ am cinste a vă pofti apetit bun*; *Eŭ poftesc să fie prânzul de bine*; *Eŭ poftesc odihnă bună*; *Eŭ poftesc sănătate bună*; *Eŭ poftesc curândă ușurare*; *Eŭ sărut mâinile*; *Eŭ mă comendălueșc milei*; *Să trăeșți sănătos*; *Dumnezeu să vă ție*; *Sănătate bună*.

Același tip se continuă în debutul celei de-a doua părți a secțiunii discutate, care include, însă, spre final, enunțuri mult mai apropiate de limba populară, unele dăinuind până în zilele noastre: *Eŭ am cinste a face*

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

cortenirea mea; *Eŭ sunt Domniì Tale pentru luarea aminte mulțămitoriu*; *Eŭ vă mulțămesc pentru aducerea aminte*; *Eŭ sunt spre slujba Domniì Tale*; *Eŭ mă rog să poruncești cu mine*; *Eŭ îmi fac cu aceasta bucurie a vă sluji*; *Eŭ vă mulțămesc pentru prieteneasca dragoste*; *Eŭ voi avea cinste a mă înpărtăși de dânsa*; *Eŭ mă comendălueśc protecției Mării Tale*; *Eŭ vă sunt mulțămita cea mai mare datoriu*; *Dă-mi ocazie ca să pociu arăta și eŭ mulțămirea*; *Eŭ îndrăsnesc a te supăra cu o cearere*; *Fă bine, Arată-mi dragostea*; *Fă-mi această plăcere*; *Cu bucurie*; *Văz bucuros*; *Poruncile Mării Tale*; *Eŭ mă rog de eŕtare*; *Îmi pare rău că nu sunt în starea aceia a-ți fi spre slujbă* (*a sluji*); *Îngăduește*; *Nu ținea în nume de rău*; *Nu lua cu nemilostivire*.

Partea a treia a dialogurilor are în vedere domeniul culinar și/sau al alimentației, toate fiind circumscrise acestor câmpuri semantice: *Eŭ încă nu am luat astăzi fruștuc* (*gustare*); *Voeśti să-mi dai cinste a bea cu mine cafeiu*; *Mie îmi pare rău că îmi caută să ceiu eŕtăciune*; *Acasă prânzășți astăzi*; *Eu sunt astăzi chiemat oaspăt*; *În care curte de oaspeți să găsăsc gătir mai bune*; *La englez iaste prânzul cu pompă; La franțozu mâncă omul domnește*; *La italian iaste mâncarea mai eŕtină*; *La bucătariul cel nemțesc să găsește mâncare bună și oameni chipeș*; *Cina face totdeauna pricinuiri mai multe ca prânzul*; *Eŭ nu m-am obicinuit a cina seara*; *Eŭ mănânc când mi foame*; *Nu ai nimic de beut*; *Eŭ mă rog pentru un păhar de apă*; *Vinul iaste foarte bun*; *Berea iaste prea tare*; *Acest vin nu rabdă apă*; *Îndrâzni-voi a vă slugări cu un vin de Ausbruch* (*de Tocaia*); *Poruncești un păhar de rozol*; *Eŭ aș pofti o limonadă bună*; *Laptele de migdale încă răcește tocma așa de bine*.

Următoarea secțiune a dialogurilor privește sfera croitoriei/ vestimentației și a încălțămintei din această parte a Europei: *Chiamă pre cruitoriul*; *Îmi trebue″niscar haine*; *Rocul mieu încă iaste prea bun, Dară rocul cel de desupt* (*mintiia*) (*dolmana*) *iaste ceva cam rău*; *Laibăr* (*pieptariu*) *și nădragi emi lipsesc*; *Căpeneagul l-am rupt pre drum*; *Cojocul mi l-au ros moliile în vara cea trecută*; *Hainele mi le-au furat inașul* (*sluga*) *și cealelalte nu sunt albe*; *Unde sunt strâmfi de mătasă de vândut*; *Neamții poartă strimfi și papuci și știfle*; *Dară românì poartă nădragi lungi și largi și călțuni*; *Oamenì cei mai de obște poartă cizme și opinci*; *Cine nu are încălțăminte umblă desculț*; *Vara să poartă pălărie, iarna o căciulă* (*cucimă*).

Secțiunea a cincea este alocată unor enunțuri referitoare la locuință și la construirea/înălțarea acesteia: *Oamenì bogați locueśc în palaturi*; *săracì să îndestulează cu colibi și dorm tocma așa de bine*; *Casa aceasta i surpătoare*;

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

De înlăuntru iaste casa aceasta foarte desfătată; *Ferestile sunt prea mici*; *Ușa e˝ prea jos*; *Treaptele sunt ascunsă și la întunerec*; *Căsile* (*chiliile*) *sunt neîntocmite și întunecoasă*; *Cuptoarele nu dau căldură*; *Urloiul să aprinde lesne*; *Coperișul e˝prea greu*; *Podul e˝rău grijit*; *Grajdul nu are aer*; *În casă e˝ cuhna chiliia cea mai frumoasă*; *Arhitéctorul au uitat eșitoarea*; *Nu are vedeare afară*; *Eŭ îmi voi căuta alt lăcaș*.

Cea de-a șasea parte a acestui capitol este rezervată unor enunțuri având ca subiect redactarea scrisorilor sau a documentelor administrative, distribuirea corespondenței și produse de papetărie: *Aflarea scriearì e˝o bogată invenție*; *Numai de nu o ar trebui și pre lucruri necuvioasă*; *Mie îmi caută să scriu astăzi cărți multe*; *Eŭ scriu bucuros dacă am vreame destulă*; *Fii bun de-mi tae˝o peană bună*; *Unde-i penițilul* (*cuzitul de peane*); *Unde să găsește hârtie fainã holandizască*; *Cea înaurită e˝mai scumpă, Dară nu-i mai bună*; *Cu ce să pecetluesc cărțile, cu ceară roșie au cu hostie*; *Eŭ am pecelnicul la mine*; *Poșta nu așteaptă nice o clipită de ochi*; *Când pleacă, Când va veni iară*.

Următoarea secțiune, a șaptea, are ca temă comerțul, cu referire specială la prețul ridicat sau scăzut al produselor și la calitatea acestora: *Cu câtu-i cotul de postav*; *Ce făgăduești Domnia Ta* (*dumneata*); *Pentru acel preț nu-i cu putință*; *Îmi pare rău căce te las să mergi*; *Eŭ aș căuta a vinde cu paguba mea*; *Postavul acesta l-am cumpărat drept 6 florinți*; *Şi e˝mai bun decât al dumnitale, pentru care pofteşti 8*; *Aveți și materii de mătasă*; *Eŭ aș voi bucuros să cumpăr pânză frumoasă*; *Aț cumpărat eftin*; *Eŭ am plătit pânza cea mai de jos scumpă*; *Cu cât e˝mărama* (*bezmeaoa*) *aceasta*; *Cât de scump ai cumpărat ceasul Domniì Tale*; *La târguri de țară*.

Partea a opta conține enunțuri ce pot fi întrebuințate în domeniul juridic, la care se adaugă precizarea unor pedepse ce pot fi date pentru anumite nelegiuiri: *Eŭ nu-ț fac nedireptate*; *Nu te ponoslui spre mine*; *Eŭ nu ț-am făcut nice o pagubă*; *De nu mă vei păciui, te voi pârî*; *Şi judecata caută să-mi facă dreptate*; *Hotărârea judecătoriului te va sili a face aceia ce îndărătnicești acum*; *Eŭ nu voesc să auzu de înpăcare, eŭ voesc dreptate*; *Au prins hoți și i-au dus la prinsoare*; *Poate că-i vor pedepsi la lucrurile ceale de obște sau doară la tragerea luntrei*; *Să întâmplă multe furtișaguri, cât nu-i nimic secur* (*apărat*); *În trecuta noapte s-au întâmplat o ucidere groaznică unui neguțătoriu strein și ucigașul s-au vădit*; *Eĭ va fi judecat spre doioasă batae˝cu toiage și cu groaznică temneță*.

A noua parte a seriei de dialoguri este relativ amplă și cuprinde enunțuri prin care pot fi oferite informații privitoare la războaie și la

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

desfășurarea acestora: *Toți greeșc de războiu*; *Cei ce știu mai puțin, aceiia grăeșc mai mult despre dânsul*; *În gazeturi să ceteaște despre întroțiri sângerate*; *Au dus bătăi*; *Vrășmașul au prădat satele*; *Toată periferiia* (*ținutul*) *s-au prăpădit cu foc și sabiia*; *Tunurile sta pe deal*; *Norodul cel pedestru era în loagăr*; *Călărimea s-au răsfirat în oblu*; *Norodul cel ușor au făcut începutul, dară iară curând s-au tras îndărăpt*; *Lovitura eŕa ferbinte*; *După trei ceasuri eŕa lovitura istovită*; *Şi noi am avut biruința*; *Vrășmașì sunt biruiți și în fugă bătuți*; *Şi li s-au luat toate, tunuri, arme, puști, steaguri, prafu și profiantu*.

Partea următoare conține enunțuri referitoare la transport și la călătorie, foarte utile, mai ales că Țările Române începeau să fie descoperite: *La câte ceasuri vine carul*; *Sânt toate rânduite*; *De nu vom pleca mâne, nu vom putea ajunge la zioa cea hotărâtă*; *Îngăduește-mă ca să te petrec pănă la Pojón*; *Îmi vei fi o soție bine plăcută*; *Îmi pare rău că nu am loc*; *Drumul iaste foarte rău*; *Vreamea cea de ploae˝au stricat căile, ogășiile, sânt foarte afunde*; *Va fi mai bine pe apă*; *Aceea nu te voi sfătui*; *Domnia Ta te vei urî curînd de călătoriia luntrei*; *Nu iaste nicio primejdie dacă-o corabiia destul de tare*.

A unsprezecea serie de enunțuri privește unele trăsături fizice ori morale ale oamenilor: *Eŭ am văzut o fomeae˝foarte frumoasă*; *Partea trupului cea înălticică i da eĭ încă mai multă întărâtare, ca trăsurile obrazului eĭ ceale faine*; *Glasul eĭ e fermecătoriu*; *Înțeleagerea eĭ e˝îngerească*; *O fecioară au fost la dânsa*; *Eŕa vinovăția ia însuși*; *Ochi mari învieţuiţ mieră*i; *Păr plăviț, o gură mohorâtă și fața chip strălucitoriu*; *Dintre amândoi pruncì îmi place mai bine cel mai tânăr*; *Eĭ aseamănă întreg tată-său*; *Tată-său au fost un om mare de o privire prințipească*; *Ochì lui eŕa înfocați, gura plină e iubire, toată fața lui eŕa prea înălțată*; *Mersul lui eŕa boeŕesc* (*nemișesc*), *ca și toată purtarea lui*; *Eĭ eŕa omul cel mai frumos pre vreamea lui*; *Eẑop a fost arătarea cea mai înfricoșată*; *și Socrat încă n-au fost frumos*; *Ceale dinlăuntru ale lor au fost mult mai vrednice, ca ceale din afar*; *Mai la toți oamenì e˝îndărăpt.*

Cel de-al doisprezecelea set de enunțuri trimite la elementele decorative ale unor obiecte, la aspectul general ori la rolul acestora: *Me-au furat o pușcă de vânat*; *Țevea eŕa ghintuită*; *Patul eŕa ferecat cu argint*; *Oțealele eŕa lucii*; *Cureaoa eŕa împodobită cu o cătăramă de argint*; *Fă-mi un car bun de călătorie*; *Să spânzure în peane*; *Închis întreg*; *Şi ca să aibă destul de încărcat*; *Lacul să fie pre dânsul în fața granatului*; *Cu țimire mituteale cinașă*; *Un almariu* (*dulap*) *îmbrăcat cu lemn de nuc cu doao lăduță me-ar trebui*; *Iaste unul de vândut cu toarte înaurite după fasonul cel mai nou*; *Scaunele să fie cu*

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

lac alb spoite cu trandafiri săpați înauriț și listrele încă; *Şăzuturile cu damást roșu cuptușite să vor lovi* (*cuveni*) *prea bine*; *Eŭ voi tocmi toate, cât mai bine*; *Între cealealalte ceasuri eŕa unul de o usebită invenție*; *Închipuia glonțul-lumì, pre a căruia pol ședea Dumnezeul iubirei, carele cu un schiptru întins toată lumea stăpânește, Cu acest schiptru întorcându-să roatele, arăta ceasurile, care era însemnate pre inelul cel dinprejur a glonțului-lumì.*

Sentimentele, atitudinile, emoțiile și împărtășirea acestora sunt ilustrate prin enunțurile dialogale din a treisprezecea secțiune: *Eŭ mă bucur de câte ori văz pre omul acesta venin*; *Astăzi am nădeajde iară să-l văz*; *Când atinge clavirul, atunci umple toate cu uimire, Ar pofti omul să-l tot asculte*; *Eŭ poftesc foarte tare de a vedea prietenì mei aici, Şi să împarț cu dânșì veseliia, care singur fiind nu-i așa desfătat; Eŭ doresc după odihnă, pre care așa de mult în zadar o poftesc*; *Cei în simțire mare îndrăgostiț nu află în nimic veselie, în care ar petreace*; *Cea mai dulce poftă iaste a șterge lacrămi de pre ochii pătimitorilor și a turna bucurie în inimile lor, Aceasta e˝fericirea cea adevărată.*

Cele două ultime părți ale dialogurilor (a XIV-a și a XV-a) sunt oarecum complementare, în acestea Ioan Piuariu-Molnar așezând enunțuri ilustrative pentru exprimarea aprecierii, a dezgustului și a îndoielii ori pentru domeniul medical, temeinic cunoscut de către autorul gramaticii.

Așadar, în penultima parte, avem: *Mirosul acesta nu-l pociu suferi*; *Mă doare cum m-au apucat* (*strins*) *așa prostește*; *Mă tem că astăzi iară vor veni frigurile*; *Eŭ mă îndoesc că voi căpăta bani*; *Eŭ mă deznădăjduesc de ajutoriul omenesc*; *Nedireptatea obidă pre omul dreptcuviințat, Dară pre vicleanul îl face turbat o răutate descoperită*; *Spăimântarea e˝în mine tot mai mare*; *Îngrămădite nenorociri pun pre duhurile ceale mai deșteptate în melanholie*; *Întristare iaste umbra în icoana norocirii omenești, Dacă nu-i așa tare și nu-i așa de mare, ia înalță însuș luminarea*; *Scârba glodează viiaza omului ca și vermele rădăcina unei burueŭni scumpe*; *Dăznădăjduirea iaste starea cea mai înfricoșată, ia însuș e˝iadul*, iar, în cea de pe urmă (conținând enunțuri folosite în medicină), sunt consemnate următoarele exemple: *Mă doare capul*; *Mă junghe˝în lature*; *Eŭ nu mai am puteare*; *Eŭ nu mai pociu ținea* (*răbda*); *Îmi treace toată îngăduința*; *Are boala apei* (*hidrópica*); *Eĭ are frigurile veninului*; *Bólnavul* (*beteagul*) *i cu primejdie*; *Nu-i nădeajde mai multă a să râdica*; *Rânduește-ț casa*; *Dumnezeu să fie noao tuturor milostiv*; *Eĭ au murit, acum s-au sfârșit toate.*

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

5. Impresii asupra *Gramaticii româno-germane*

În exemplele anterior excerptate, se poate observa că multe dintre sugestiile dialogale sunt ancorate în realitățile și în atmosfera epocii, însă sunt caracterizate, uneori, prin artificialitate și prin clișeizare, probabil datorate modelelor (în special germane[23]) pe care le-a calchiat Piuariu-Molnar[24], în momentul în care a început elaborarea gramaticii (de pildă, este inconsecvent menționat, la început de enunț, pe poziție de subiect, pronumele personal de persoana I, *Eŭ*).

În acest sens, autorii ediției critice observă că „amprenta limbii germane (constând în împrumuturi, calcuri sau traduceri) este vizibilă în mai multe enunțuri formulate în română" (Minuț/Lihaciu 2018a: 62), de unde și nefirescul unora dintre ele (*Eŭ am cinste a mă comendălui*; *Mie îmi caută să scriu astăzi cărți multe*) și că „Molnar a urmat și modelul unor gramatici străine, care au avut în epocă un mare succes și o circulație intensă" (Minuț/Lihaciu 2018b: 4).

Un merit de nătăgăduit la acest manual îl are transcrierea consecventă a pronunțării cuvintelor (de pildă, *curmeziș* [kurmesiſsch], *querüber*, *apusul soarelui* [apuſsul ſoarelui] *der Sonnenuntergang*) și, bineînțeles, a enunțurilor (*Eŭ scriu bucuros dacă am vreame destulă* [e͡ŭ ſskriu bukuroſs daké am vreame deſstule]. *Ich schreibe gerne, wenn ich Zeit genug dazu habe*, *Eŭ mă rog să poruncești cu mine* [e͡ŭ mérog ſsé poruntschesſchti kumine]. *Ich bitte mit mir zu befehlen*), ceea ce facilitează învățarea limbii române, fără a se face și alte recomandări, completări sau reveniri la indicațiile ortoepice de la începutul cărții, la acestea adăugându-se traducerea constantă în limba germană. De fapt, această modalitate „de prezentare a pronunției îl poate ghida întru câtva pe iubitorul de limba română, dacă acesta, în timpul lecturii, va acorda permanent atenție cuvintelor tipărite cu caractere românești și indicațiilor de accent" (Piuariu-Molnar 2018 [1788], I: 85).

---

[23] Ionașcu (1914 : 44) consideră că „fondul gramaticei este luat aproapre întreg de la Micul, cu câteva excepțiuni, cu deosebire la conjugări, unde a împrumutat unele timpuri din gramatica lui Văcărescu; până și în împărțirea materiei urmează pe Micul".

[24] Pentru mai multe detalii privitoare la calchierea unor enunțuri germane, vezi Minuț/Lihaciu (2018a: 62).

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

În ciuda nefirescului unora dintre așa-zisele dialoguri și a desuetudinii lor, câteva dintre enunțurile reținute de către Piuariu-Molnar rămân totuși utile şi actuale, fiind prezente și în zilele noastre în manualele ori auxiliarele de limba română pentru străini, după cum se poate remarca în setul de enunțuri privitoare la formulele de salut (*Bună dimineața*, *Bună zioa*, *Bună seara*, *Seara bună*) sau la expresiile augurale (*Să trăeşți sănătos*, *Sănătate bună*).

Cel mai adesea, enunțurile rămân suspendate și greu de asociat, în absența unor contexte mai largi, ceea ce face ca utilitatea acestora să fie pe alocuri pusă sub semnul întrebării, alteori însă sunt înlănțuite, continuându-se (*Cum te afli Măria Ta*, *înaltă Vrednicia Ta*, *Cum să află părintele*, *Cum te afli dumneata*, *jupâne*, *Eşți sănătos*, *Eŭ sunt sănătos*, *laudă lui Dumnezeu și mulțumesc dumitale pentru milostiva întrebare*).

Unele dintre enunțuri sunt generalizatoare, apropiindu-se de proverbe (*Cine nu are încălțăminte, umblă desculț*; *Oamenì bogați, lăcueŝc în palaturi, săracì să îndestulează cu colibi şi dorm tocma aşa de bine*; *Şi judecata caută să-mi facă dreptate*; *Scârba glodeaște viiaza omului ca și vermele rădăcina unei burueñi scumpe*).

Am putut remarca, de asemenea, o serie de cuvinte dialectale, specifice graiurilor din Ardeal, mulți dintre termeni fiind de origine maghiară (*inaş* „slugă tânără", *nădragi*) ori germană (*fruştuc*, *ştrimfi*, *ştifle* „cizme" etc.), dar şi termeni neologici: *invenție*, *pompă* „alai, suită".

Pentru a veni în sprijinul germanofonilor interesați de învățarea limbii române[25], Piuariu-Molnar oferă între paranteze variante pentru unele formule de adresare: *Mărì Tale* (*Milostivirei Tale*), *Domnia Ta* (*dumneata*), dar mai ales sinonime pentru termenii mai greu de înțeles chiar și de către posibilii participanți la dialog, selecția acestora făcându-se în funcție de particularitățile lexicale ale diferitelor graiuri vorbite de români: *rocul cel de desupt* (*mintiia*) (*dolmana*), *laibăr* (*pieptariu*), *inașul* (*sluga*), *o căciulă* (*cucimă*), *mărama* (*bezmeaoa*), *bólnavul* (*beteagul*), *almariu* (*dulap*), *boeŕesc* (*nemișesc*), *boala apei* (*hidrópica*), sau de natura împrumutului (neologic): *periférìia* (*ținutul*).

[25] David (2018: 182) precizează că, datoare unor modele din epocă, gramatica „s-a bucurat, totuşi, de un anumit succes din partea germanilor care doreau să învețe româneşte".

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

Așa cum sugeram la începutul acestui studiu, faptele de limbă vorbită pot fi observate pe fiecare filă a gramaticii, însă dincolo de aspectele generale, considerăm că este important să semnalăm și câteva dintre cele ce ni se par mai apropiate de româna vorbită actuală, mult mai dinamică și mai detașată de modelele conversaționale de odinioară, dar care păstrează încă unele dintre acestea (*Bine ai venit*, *iubite prietine*, *Noroc bun*, *Când pleacă*, *Când va veni iară*, *Aceasta e ̋fericirea cea adevărată*, *Mă doare capul* etc.).

6. Concluzii investigative

Analiza întreprinsă în contribuția noastră la cunoașterea unor aspecte ale limbii române vorbite în vremurile de demult, prin intermediul unuia dintre manualele destinate învățării gramaticii și deprinderii unei comunicări eficiente, a ilustrat actualitatea acestuia din varii perspective.

Chiar dacă exemplele selectate și incluse în manual de învățatul ardelean sunt într-o legătură firească cu realitățile vremii sale, acestea au permis totuși reperarea unei certe continuități în privința românei vorbite, multe dintre formulele interacționale de ordin general păstrându-se până în zilele nostre.

În comparație cu alte tipărituri din epocă, gramatica lui Ioan Piuariu-Molnar se detașează nu numai prin descrierea părților gramaticii, prin oferirea de exemple edificatoare ori prin diversitatea unităților lexicale și a complexității enunțurilor, ci și prin dimensiunile sale ample, care trădează bogatul conținut al acesteia.

BIBLIOGRAFIE

Alexi, I., 1826, *Grammatica Daco-Romana sive Valachica, latinitate donata, aucta ac in huc ordinem redacta, opere ei studio Ioannis Gramatica Alexi, clerici almae dioeceseos G. R. C. Magnus Varadiniensis in caesareo regio convictu Viennensi alumni theologi absolute,* Vienne apud bibliopolam Iosephum Geistinger.

Bădescu, L., 2018, „Piuariu-Ioan, Molnar", în E. Simion (coord.), *Enciclopedia literaturii române vechi*, București, Fundația Națională pentru Ştiință și Artă & Muzeul Național al Literaturii Române, pp. 756-760.

Butnariuc, G. C., 2006, *Istoria gramaticii românești*, București, [s.e.].

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

Cernovodeanu, P., N. Edroiu (coord.), 2012, *Istoria românilor*, vol. VI (*Românii între Europa clasică și Europa Luminilor*, 1711-1821), ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică.

David, I., 2018, „Preocupări de cultivare a limbii române prin norme în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în prima parte a secolului al XIX-lea", în *Studii de știință și cultură*, XIV, nr. 3, pp. 181-188.

Eustatievici Brașoveanul, D., 1969, *Gramatica românească* (1757). *Prima gramatică a limbii române*, ediție, studiu introductiv și glosar de N. A. Ursu, București, Editura Ştiințifică.

***, *Gramatica lui Macarie,* 1722, Manuscris 102, Biblioteca Academiei Române.

Hitchins, K., 2013, *Românii* (1744-1866), ediția a III-a, traducere din engleză de G. G. Potra și D. Răzdolescu, București, Editura Humanitas.

***, *Institutiones linguae valahicæ. Prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină*, 2001, ediție critică de Gh. Chivu, revizia și traducerea textului latin de L. Wald, București, Editura Academiei Române.

Iordan, I., 1978, *Istoria lingvisticii românești*, București, Editura Ştiințifică și Enciclopedică.

Iorgovici, P., 2012, *Observații de limba rumânească*, ediție critică, studiu introductiv, tabel cronologic, note și bibliografie de D. Bogdan-Dascălu și C. Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print.

Ionașcu, R., 1894, *Sistemele ortografice cu litere cirilice și latine în scrierea limbei romîne*, București, Editura Librăriei Socecu.

Ionașcu, R., 1914, *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluțiunea gramaticei limbei române dela 1757 până astăzi*, Iași, Institutul de Arte Grafice N. V. Ştefăniu & Co.

Lupaș, I., 1939, *Doctorul Ioan Piuariu-Molnar. Viața și opera lui* (1749-1815) (extras din *Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, tomul XXI, mem. 20), București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului & Imprimeria Națională.

Maiorescu, T., 1984, *Critice*, ediție îngrijită de D. Filimon, antologie și repere istorico-literare realizate în redacție de M. Dascal, București, Editura Minerva.

Micu, S., Gh. Şincai, 1980, *Elementa linguæ daco-romaniæ sive valahicæ*, studiu introductiv, traducerea textelor și note de M. Zdrenghea, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

Minuț, A.-M., I. Lihaciu, 2018a, „Studiu introductiv", în I. Piuariu-Molnar, 2018, *Deutsch-Walachisches Sprachlehre/Gramatică germano-română* (Viena, 1788), vol. I-II, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", pp. 7-70.

Minuț, A.-M., I. Lihaciu, 2018b, „Amprenta modelelor străine în secțiunea de morfologie a gramaticii lui Ioan Piuariu-Molnar (*Deutsch-Walachisches Sprachlehre*, Viena, 1788)", în *Diacronia*, nr. 7, pp. 1-14 (disponibil la adresa http://www.diacronia.ro/ro/journal/issue/7/A101/ro/pdf, consultat în 15 aprilie 2019).

Pavel, E., 2018, „Introducere", în E. Pavel (coord.), *Şcoala Ardeleană*, vol. I (*Scrieri istorice*), București, Fundația Națională pentru Ştiință și Artă & Muzeul Național al Literaturii Române, pp. CXXVII-CLXIII.

Piuariu-Molnar, I., 2018, *Deutsch-Walachisches Sprachlehre/Gramatică germano-română* (Viena, 1788), vol. I-II, ediție critică, studiu introductiv, traducere şi note de A.-M. Minuț şi I. Lihaciu, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza".

Popa, M., 2015, *Ioan Molnar Piuariu*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Cluj-Napoca, Editura Şcoala Ardeleană.

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)

Tempea, R., 2016, *Gramatica românească* (1797), ediție critică și studiu critic de A. Drișcu, cuvânt înainte de E. Munteanu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza".

Văcărescu(L), I., 1982, „Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orânduelelor grammaticii rumânești", în *Poeții Văcărești (Ianache, Alecu și Nicolae)*, *Opere*, ediție critică, studiu introductiv, note, glosară [sic !], bibliografie și indice de C. Cîrstoiu, București, Editura Minerva, pp. 85-180.

BDD-A31941 © 2020 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:33 UTC)